

NOVICA VUJOVIĆ

HENZELMANNOVA KNJIGA O ODNOSU JEZIKA I PROSTORA: LINGVISTIKA EKOLOŠKOG DISKURSA

COBISS: 1.19

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.31.2.17](https://doi.org/10.3986/JZ.31.2.17)

Martin Henzelmann, *Linguistik des ökologischen Diskurses. Untersuchungen zu Kommunikationsformen in Ökologie und Umweltschutz in der Russischen Föderation*, Berlin et al.: Peter Lang Verlag, 2024 (Symbolae Slavicae 39), 370 str.

Njemački lingvista Martin Henzelmann odnos jezika i prostora u najširem zahvatu sistema tih odnosa već više godina interpretira na temelju materijala (jezik, boje, simboli itd.) koji se mogu čitati sa znakova u javnom prostoru. Autor ovoga priloga svjedoči da je ime kolege Henzelmana potvrđeno i u crnogorskoj filologiji, i to s nekoliko bibliografskih (autorskih i koautorskih) jedinica o crnogorskom jezičkom i semiotičkom pejzažu, zatim radom u redakciji međunarodnoga časopisa *Lingua Montenegrina*, redovnim učešćem na konferenciji *Cetinjski filološki dani* i tako redom. Za ovu priliku, međutim, iznijecemo nekoliko informacija o najnovijoj publikaciji Martina Henzelmana u kojoj se autor opet opredijelio za aktuelnu i zanimljivu temu, u kojoj se još jednom očituje autorova upućenost u recentnu literaturu te primjena različitih metoda kako bi što cjelovitije izveo kritičku analizu jezičkih i drugih pratećih činilaca koji se odnose na ekološke fenomene.

Pitanje uloge ekoloških fenomena u savremenim društvima i jezicima postaje sve važnije. Na to je, pored ostalog, ukazao svjetski poznati naučnik George Lakoff: u jednom svom prilogu on komentariše relevantnost veza između ekoloških fenomena, kognitivnih radnji i mentalnih struktura (Lakoff 2010). Imajući u vidu prethodnu konstataciju, značajno je što se ovome pitanju sad sistematično pristupa i u slovenskoj lingvistici.

Komunikacija je važna jer je namijenjena prenošenju konkretnih činjenica na ciljani način i podsećanju da određene radnje treba izvršiti ili izbjeći. U kontekstu ekologije, to znači da moraju postojati određeni zakoni koji imaju regulatorni efekat i uspostavljaju norme. Spomenuti fenomeni i odnosi u koje stupaju mogu se ispitivati gramatički, semiotički i kulturološki, što se sve i nalazi u fokusu ove

nove monografije Martina Henzelmana. Interpretacija je sprovedena na aktuelnim tekstovima iz Ruske Federacije.

Knjiga je dio poznate edicije „Symbolae Slavicae“, koja obuhvata nekoliko studija o jezicima kao što su ukrajinski i crnogorski, ali i o svjetski poznatom piscu Ivu Andriću. Ovu seriju uređuju međunarodno priznati profesori: Helmut Schaller (balkanista, počasni doktor Sofijskog univerziteta „Kliment Ohridski“ i profesor emeritus na Univerzitetu u Marburgu), Thede Kahl (slavista, helenista i romanista na Austrijskoj akademiji nauka u Beču, počasni doktor Univerziteta u Aradu u Rumuniji i profesor u Jeni) i Motoki Nomachi (rusista i profesor opšte lingvistike na Univerzitetu Hokaido).

Sadržaj ove knjige čini 16 poglavlja, pri čemu je prvo poglavlje predgovor u kojemu se objašnjavaju naučna aparatura, metodologija i motivi za nastanak monografije. Interpretacije od drugoga do 11 poglavlja predstavljaju jezgru ove knjige. U tim se poglavljima predstavljaju rezultati do kojih je autor dolazio tokom nekoliko godina evaluacije. Imajući to na pameti, u predstavljanju knjige prvenstveno ćemo se fokusirati na ovaj njen dio. Naredno, dvanaesto poglavlje daje rezime analize na ruskome jeziku. Poglavlje 13 je sveobuhvatna bibliografija, poglavlja 14 i 15 donose dobro organizovanu dodatnu literaturu o različitim temama, a poglavlje 16 čine predmetni i lokalni indeksi, koji nesumnjivo olakšavaju čitanje i kretanje kroz sadržaj monografije.

Autor Henzelmann posmatra ekolingvistiku kao fenomen koji objašnjava strukturu jezika po analogiji s ekosistemom. On ovu temu dijeli na dva glavna polja rada koja se, po njegovom mišljenju, moraju razmotriti. Prvo se tiče opšte organizacije situacije i njenih manifestacija. Na ekolingvistiku je snažno uticao rad Einara Haugena sedamdesetih godina XX vijeka. Dominantna ideja toga istraživača jeste da se jezik razvija u različitim pravcima, analogno ekološkom sistemu (str. 38–39). Za to se iznose različita teorijska razmatranja koja će se dodatno razvijati u narednim godinama. Činjenica da je ova osnova poseban odjek imala u bivšem Sovjetskom Savezu, a danas u Rusiji, posebno je istaknuta u monografiji (str. 53–58). Važnost ove pojedinosti autor sagledava i kroz međunarodni značaj slavističkih studija u ovoj oblasti.

Predstavljena je istorija pitanja i dat doprinos nastavku debate o ekosistemima, pa se stoga koriste različite referentne tačke. Posebno, radovi iz poljske istraživačke tradicije mogu pružiti važnu inspiraciju (str. 59). Autor navodi da ekološki diskurs predstavlja značajan poddiskurs među mnogim drugim temama javnog života. To opravdava posebnu kritičku analizu diskursa (str. 62), koja je čvrsto definisana u ovome segmentu, kao i temeljno razvijena u cjelinama koje slijede.

Kao što naslov sugeriše, Henzelmann fokusira svoje interpretacije na Rusku Federaciju. Studije predstavljene u narednim poglavljima dosljedno se pozivaju

na ovaj početak i stručno objašnjavaju veze između jezičkih i društvenih realnosti vezanih za ekološka pitanja. Autor bazira svoj materijal na sedam ključnih aktera i dovodi u pitanje jezičke obrasce u debatama relevantnim za životnu sredinu. Detaljno se ispituje jezik politike, nevladinih organizacija, medija, obrazovanja i nauke, turizma, biznisa i drugih aktera. Rezultat pokazuje „da su veoma različite interesne grupe aktivne u kontekstu mjera koje uspostavljaju direktnu vezu sa životnom sredinom kroz svoje jezičke akcije“ (str. 130). Naknadna vizuelizacija (str. 131) je dobro osmišljena i korisna je mjera za lakše sumiranje apstraktnih pitanja.

Jedna od centralnih tema knjige jeste i pravna lingvistika, pa ova studija otkriva složenost lingvističkih i pravnih komponenti. Dobro je poznato da je pravne tekstove teško uporediti i da su nastali na temelju različitih tradicija i društvenoistorijskih iskustava. Na primjer, znamo da su u drugoj polovini XX vijeka multietničke države poput Sovjetskog Saveza i Jugoslavije u velikoj mjeri doživjele unutrašnju koheziju kroz svoje granice i zakone. Danas, države nasljednice tih zemalja idu svojim putem i imaju svoje zakone koji utiču na sve oblasti svakodnevnog života.

U slavistici nalazimo brojne studije posvećene nesrećnim spojevima jezika, odnosno jezičke nauke i politike (npr., Lisek 2014). Ovakve veze vrijedi i ovim povodom spomenuti, jer su se i u Rusiji pojavile karakteristike jurisprudencije što su zasnovane na specifičnoj pravnoj tradiciji i prihvatanju inovacija. Stoga su jezička sredstva važna u kontekstu politike kad je u pitanju formulisanje ciljeva zaštite životne sredine. Henzelmann jasno i tačno sumira ove jezičke strategije i vizuelizuje ih u razumljivoj šemi (str. 139–140). Ovaj segment rada takođe uspijeva klasifikovati složena pitanja te pokazati kako se ona odnose na pitanja životne sredine i očuvanja prirode. Naravno, u Rusiji, kao i u drugim zemljama, postoje zakoni koji se odnose na ekološku zaštitu. Henzelmann dokumentuje koje komponente karakterišu ruski jezik u pravnom kontekstu i koji su intratekstualni aspekti gramatički povezani u ovom kontekstu (str. 148).

Osmo poglavlje posebno je vrijedno pažnje. Ono se bavi strategijama za prevođenje međunarodnih pravnih tekstova. Brojne studije već su utvrdile da je nekad veoma teško pronaći ekvivalente u različitim jezicima. To je sveobuhvatno opisano u studiji Caoa (Cao 2007), i sam autor monografije koju predstavljamo bavio se ovom tekstualno-teorijskom temom (Henzelmann 2019). Za razliku od nivoa Evropske unije, đe se u međuvremenu može primijetiti stabilizacija u tehničkoj terminologije, za međunarodne sporazume s Rusijom moraju se pronaći individualna rešenja. Nije uvijek to lako postići zbog toga što pored pravne tradicije važnu ulogu imaju i semantičke kolokacije. To čak može dovesti do toga da pojedinačne riječi budu problematične ili čak neprihvatljive. Kao ilustrativne za ovu temu predstavljene su opšte strategije za izradu prevoda. Osnovni problem je što uvijek postoji izvorni jezik i ciljni jezik, čije se leksičke suptilnosti moraju

poštovati u pravnom kontekstu i prenositi na drugi jezik (str. 174–175). Istovremeno, činjenica se mora prenijeti iz jednog pravnog sistema u drugi (str. 176), a to je daleko najveći izazov za prevodioca, koji obično nije obučeni pravnik (osim ako se nije specijalizovao u ovoj oblasti). Predstavljani su „Agenda 21“, „Protokol iz Kjota“ i „Pariski sporazum“, a njihove različite jezičke verzije su uporedno analizirane. Martin Henzelmann koristi praktično sve dostupne evropske jezike na kojima su dokumenti dostupni da bi ih s gledišta izabrane teme i postavljene metodologije upoređivao s ruskim. Tako su sličnosti i razlike s engleskim, francuskim, španskim i njemačkim jezikom kompetentno komentarisane, a njihovo terminološko modeliranje je kritički procijenjeno u kontekstu specijalizovane komunikacije. Brojne tabele i vizuelni modeli (kao što su oni na str. 199, 202 i 210) veoma su dobro urađeni i nesumnjivo služe kao informativne ilustracije. Treba naglasiti da fascinantno djeluje činjenica da Henzelmann kao rusista upoređuje, komentariše i procjenjuje standardne formulacije na toliko različitih jezika te, na osnovu toga, pokazuje koje su terminološke opcije povoljne ili nepovoljne za ruski jezik (posebno na str. 220–225). Generalno, autor zaključuje da „kulturne semiotičke reference ne moraju biti uzete u obzir samo tokom prevođenja, već i da imaju trajan uticaj na ili ometaju njegovu implementaciju u nacionalno pravo“ (str. 226). Na ovom važnom argumentu temelji se cijela diskusija u ovom poglavlju.

Naredno poglavlje fokusira se na konstrukcijsku gramatiku. Ova lingvistička teorija je predstavljena u svojim osnovnim principima i njenom značaju u Ruskoj Federaciji (str. 229–242). Veze između gramatičkih konstrukcija i pristupa zasnovanih na upotrebi u vezi s ekološkim pitanjima su posebno pronicljive. Tako se, na primjer, na str. 261 predstavlja složena sintaksička i semantička šema jezičke konstrukcije koja se često koristi u ruskim nacionalnim parkovima i dr. i smještena je u specifičan ekološki kontekst. Upravo je to centralni uvid teorije konstrukcijske gramatike: određena gramatička konstrukcija se tumači u zavisnosti od svog konteksta.

Konačno, deseto poglavlje posvećeno je vizuelnoj lingvistici (str. 273). Ono se bavi ulogom jezika u javnom prostoru i interakcijom između lingvističkih i drugih komponenti, što je u posljednje vrijeme postalo sve relevantnije u međunarodnom slavističkom okruženju (vidi Henzelmann 2024 ili Lisek 2025, da navedemo samo dva aktuelna primjera koji odgovaraju na različite percepcije jezika u javnom prostoru). Martin Henzelmann dokumentuje veze između informacija percipiranih u prvom ili drugom planu javnog prostora i analizira ulogu boja, položaja i simbola na informativnim znakovima u Republici Tatarstan (str. 302, 314). Ova republika je zvanično dvojezična (ruski i tatarski). Ističe se da je upravo zbog toga relevantno kad određeni jezik jeste ili nije prisutan u javnom prostoru. U konkretnom slučaju to je tatarski. Njegovo djelimično odsustvo ukazuje na „dominantni status ruskog jezika u dvojezičnoj republici“. Autor konstatuje: „Prevod ili znak

konstruisan prema sličnoj šemi na tatarskom nije dostupan“ (str. 316) – barem ne u analiziranom primjeru. Međutim, autor naglašava i to da je uspio prikupiti znatan broj dokaza o upotrebi oba jezika i da je njihova upotreba hijerarhijska (str. 317).

Zaključne napomene (str. 319) sumiraju najvažnije nalaze iz strukture monografije. Čitalac dobija rezime i na ruskom jeziku (str. 323), što nesumnjivo pomaže slavistima da steknu dobar pregled teme o kojoj se u knjizi govori. Priložena bibliografija (str. 327) veoma je opsežna i sadrži najbitnije publikacije o ovom problemu. Dodatne reference i indeks (str. 365) takođe su pregledno organizovani i stručno osmišljeni.

Sumirajući sve rečeno može se zaključiti da je nova monografija Martina Henzelmana napisana naučnim i jasnim stilom i u njoj autor pouzdano primjenjuje aktuelne lingvističke pristupe na pitanja i fenomene iz ekologije. Činjenica da je autor dobro oslonjen na međunarodne literaturne izvore i interpretacije i u ukupnom rezultatu ove knjige još jednom je potvrđena. Interpretirane su nove činjenice i kontekstualizovane na ozbiljnom naučnom nivou, doprinoseći tako temeljnom proučavanju teme. Prijedlog ili sugestija koja se eventualno može dati uz ovu publikaciju jeste da knjiga bude objavljena i na engleskom ili ruskom jeziku, s obzirom na to da je tema od globalnog interesa i aktuelne relevantnosti za slovensku i opštu lingvistiku. Bez obzira na to, nema sumnje da monografija predstavlja značajan doprinos za proučavanje ruske lingvistike i stoga zaslužuje sveobuhvatnu pažnju međunarodne naučne javnosti.

LITERATURA

- Cao 2007** = Deborah Cao, *Translating Law*, Clevedon, Buffalo – Toronto: Multilingual Matters, 2007.
- Henzelmann 2019** = Martin Henzelmann, Beobachtungen zu Balkanismen in der europäischen Rechtsterminologie (mit Blick auf das Bulgarische und auf das Rumänische), *Linguistique Balkanique* 58.1 (2019), 73–88.
- Henzelmann 2024** = Martin Henzelmann, Language in post-Yugoslav Montenegro: an Unstable Complex of Contested Values, *Zeitschrift für Slawistik* = *Journal of Slavic Studies* 69.2 (2024) = *New Insights into South Slavic Linguistics*, ur. Martin Henzelmann, 229–255.
- Lakoff 2010** = George Lakoff, Why it matters how we frame the environment, *Environmental Communication* 4.1 (2010), 70–81.
- Lisek 2014** = Grzegorz Lisek, *Sprachgesetze – ihre Begründung und Effektivität. Ein polnisch-deutscher Vergleich der Sprachpolitik*, Jena: Leander Wissenschaft, 2014.
- Lisek 2025** = Grzegorz Lisek, Russian in Artistic and Regulatory Discourses? The Appearance and Thematic Composition of Multilingual Signs in Linguistic Landscape of the Czech Town of Karlovy Vary, *Croatica et Slavica Iadertina* 21.1 (2025), 343–365.